

DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2024-2-8>
УДК 766:655.533:(477)"20"Якутович
ORCID ID: 0000-0002-9808-7997
ORCID ID: 0009-0008-7128-326X

Олена Гомирева

*кандидатка мистецтвознавства
факультет теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
olena.gomyreva@naoma.edu.ua*

Таїса Булах

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультет теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
taisa.bulakh@naoma.edu.ua*

ЯПОНСЬКА ДИТЯЧА КНИГА В ОФОРМЛЕННІ ОЛЬГИ ЯКУТОВИЧ

Анотація. *Мета статті* – вивчити та дослідити розвиток індивідуальної творчої манери художниці Ольги Якутович на прикладі оформлення дитячих книг для японського видавництва «Fukuinkan shoten». У процесі дослідження було використано такі **методи**: біографічний аналіз, методи художньо-стилістичного та порівняльного аналізу, які дали змогу визначити унікальність праць авторки. Отримані **результати**: на основі використаних методів було досліджено біографічні аспекти творчості художниці, зроблено мистецтвознавчий аналіз книжкового оформлення для японського видавництва, що значною мірою відрізняється від попередніх її робіт. **Висновки**: значущість дослідження полягає у висвітленні творчого доробку видатної художниці О. Якутович, розкритті зрілості її творчого таланту. Мисткиня комплексно підійшла до оформлення українських дитячих казок для японського видавництва «Fukuinkan shoten», продумала все до найменших деталей: формат, розташування ілюстрацій на сторінках, кольорову гаму, композиційні прийоми, вибір шрифтів, поєднання тексту з графічною складовою. Згадані аспекти характеризують її як вдумливу художницю-ілюстраторку, як прекрасну колористку, графічну дизайнерку і тонкого дитячого психолога. Варто зазначити роль популяризації українського національного мистецтва на світовому рівні завдяки роботам О. Якутович. Серію українських дитячих казок було багато разів перевидано, а деякі книги навіть зберігаються в Токійському національному музеї мистецтв.

Ключові слова: графіка, Ольга Якутович, оформлення книги, книжкова ілюстрація.

Olena Gomireva

*PhD in Art Studies
Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
olena.gomyreva@naoma.edu.ua*

Taisa Bulach

*2d year Student of the Master's Level of Higher Education
Faculty of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
taisa.bulakh@naoma.edu.ua*

DESIGN OF CHILDREN'S BOOKS BY OLGA YAKUTOVYCH FOR JAPANESE PUBLISHING HOUSE «FUKUINKAN SHOTEN»

Abstract. *The purpose of this article* is to study the creative output of the artist Olga Hryhorivna Yakutovych, namely the design of children's books for the Japanese publishing house "Fukuinkan shoten", revealing her individual artistic style. *The following methods* were used in the research process: biographical analysis, methods of artistic and stylistic and comparative analysis, which made it possible to determine the uniqueness of the author's works. Obtained **results**: on the basis of the methods used, the biographical aspects of the artist's work were investigated, an art analysis of the book design for the Japanese publishing house was made, which is significantly different from her

previous works. **Conclusions:** the significance of the study lies in highlighting the creative output of the outstanding artist O. Yakutovych, revealing the maturity of her creative talent. Mystkina comprehensively approached the design of Ukrainian children's fairy tales for the Japanese publishing house "Fukuinkan shoten", thought out everything to the smallest detail: format, arrangement of illustrations on the pages, color scheme, composition techniques, choice of fonts, combination of text with graphic components. The mentioned aspects characterize her as a thoughtful artist-illustrator, as a beautiful colorist, graphic designer and subtle child psychologist. It is worth noting the role of the popularization of Ukrainian national art at the world level thanks to the works of O. Yakutovych. The series of Ukrainian children's fairy tales has been reprinted many times, and some books are even kept in the Tokyo National Museum of Art.

Key words: graphics, Olga Yakutovych, book design, book illustration.

Постановка проблеми. Ольга Якутович – видатна українська художниця-графік кінця ХХ – початку ХХІ ст., яка працювала переважно в напрямку книжкової ілюстрації. Проте її творча спадщина до сьогодні залишається малодослідженою.

Актуальність дослідження. О. Якутович належить до відомої родини українських художників Якутовичів. Її ім'я не так часто згадують, як імена Г. Якутовича, одного з найвидатніших українських графіків другої половини ХХ ст., чи С. Якутовича, її чоловіка, заслуженого художника України. Проте творчість цієї художниці для українського мистецтва другої половини ХХ ст. є не менш важливою. О. Якутович відіграла неоціненну роль у творчому житті Сергія Якутовича і їхнього сина Антона Якутовича, теж художника. Але і сама вона була неймовірно талановитим графіком, яка здобула професійну художню освіту, була членкинею Київської організації Спілки художників УРСР, учасницею багатьох художніх виставок, що мали заслужений успіх, авторкою численних книжкових ілюстрацій. Художниця однаково добре володіла різноманітними графічними техніками: рисунком, аквареллю, офортом і мала свою унікальну художню манеру. Але, на жаль, її творчий доробок залишається майже невивченим і потребує мистецтвознавчих досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Публікацій, присвячених творчості О. Якутович, дуже мало і вони перебувають переважно в контексті відомостей про неї як про дружину відомого українського графіка С. Якутовича [1; 2]. Є нечисленні каталоги виставок, у яких вона брала участь. Дуже цінну інформацію про О. Якутович можемо знайти в інтерв'ю з її чоловіком С. Якутовичем, який часто зображував Ольгу в своїх художніх творах і дуже тепло й ніжно про неї згадував [3].

Виклад основного матеріалу. О. Якутович – видатна українська художниця. Її творчу спадщину складають графічні, живописні станкові роботи, художнє та ілюстративне оформлення книжкової продукції: оповідань, повістей, байок, дитячих казок. Її роботи відзначаються легкою, витонченою

манерою. Улюбленими темами в її творчості були сім'я, дитинство, людські стосунки.

В 1974 році Ольга переїхала за чоловіком до Києва, де прожила в щасливому шлюбі тридцять сім років, разом із чоловіком виростили сина Антона, що теж став художником.

Усвідомлюючи свій талант і маючи необхідні засоби, щоб його проявити, О. Якутович, намагалася поєднати особисте життя з реалізацією в професії, роль дружини, матері й художниці. Ця постійна внутрішня боротьба за часовий ресурс зробила Ольгу дуже дисциплінованою. Як говорив про неї її чоловік: «Оля вміла все: малювати, писати, пекти пироги, господарювати в домі, виховувати, шити, місити, варити, робити з паперу, матерії, борошна найнеймовірніші іграшки для дітей і для себе. Будь-яка творча діяльність їй була цікавою та посилюююю» [3, с 147].

У творчому доробку О. Якутович чільне місце посідає оформлення книжкових ілюстрацій, а особливо дитячих книжок. Із 1974 року вона співпрацювала з видавництвами «Дніпро», «Веселка», «Дитяча література», які випустили чимало продукції з її ілюстративним оформленням. Це грузинські народні казки «Дочка сонця», білоруські народні казки «Андрійко-Мудрійко», збірки оповідань Ю. Ярмиша «Живі малюнки», вірші М. Чепурної «Ковпакове джерело», Л. Толстого «Мурашка та голубка», І. Тургенєва «Муму», О. Купріна «Білий пудель» та багато інших. З 1979 року О. Якутович стає членом Київської організації Спілки художників СРСР, учасницею багатьох республіканських художніх виставок та конкурсів.

Усі її роботи пронизані любов'ю до життя, добротою до людей, легкістю, щирістю, сімейним затишком, усім тим, чим була наповнена сама художниця. Ці якості якнайкраще виявилися в оформленні серії книжок для дітей, що побачили світ у Японії в видавництві «Fukuinkan Shoten», з яким О. Якутович почала співпрацювати з 1994 року. Це казки «Кривенька качечка» (1994), «Конячка з гривою кольору меду» (2001), а також історії, де художниця виступила не тільки

як ілюстраторка, а й як авторка тексту, з-поміж них «Червоний клубочок» (1996), «Маленька різдвяна зірочка» (1999), «Я – кіт!» (2003).

О. Якутович і раніше ілюструвала книжки, які були досить традиційними в плані оформлення – ілюстрації розташовувалися або на цілій сторінці, або на її половині. Також обов'язковим було використання білих полів аркуша як у казках «Андрійко-Мудрійко» чи в ілюстраціях до збірки оповідань Ю. Ярмиша «Живі малюнки». Але у серії для японського видавництва художниця експериментує, продумуючи найменші деталі ансамблю: формат, розташування малюнків, кольорову гаму, композиційні прийоми, вибір шрифтів, поєднання тексту з ілюстративною складовою. Книжки об'єднані багатьма спільними характеристиками, проте майстриня додає неповторні індивідуальні особливості в кожному з них.

Усі казки мають досить великий розмір 26×19 см і однакову кількість сторінок (32 сторінки). Горизонтально-видовжений формат розширює враження від малюнків, що розливаються на повний розворот. Авторка спеціально не використовує білих полів. Такий прийом руйнує звичну архітектуру книжкової конструкції, проте робить книгу унікальним витвором мистецтва, де кожен розворот сторінок виступає цілісною композицією, окремою оповіддю, не позбавляючи при цьому книгу утилітарного значення.

Розгортаючи її, допитливе дитяче око потрапляє у світ яскравих кольорових ілюстрацій, захопливих історій, де герої українських казок немовби оживають між рядками тексту. Вони дуже прості й динамічні: без упину рухаються, граються, розмовляють, сваряться, працюють, веселяться. І дитина проживає всі ці емоції разом із персонажами, з кожною сторінкою наповнюючись добром, милосердям, повагою до всього живого на землі.

Техніку для казок мисткиня обрала свою улюблену – акварельну, подекуди підводячи кольорові плями ледь помітними контурами й штрихами за допомогою кольорових олівців. Лагідна, м'яка за характером, вона дуже ніжно виписує кожен деталь від травинки до обличчя головних героїв, використовуючи при цьому тільки тонкі, плавно-вигнуті лінії. Навіть зла баба з казки «Конячка з гривною кольору меду» [4, с. 3] не здається нам такою вже страшною, так делікатно, зі знанням дитячої психології, художниця зобразила її образ. Це говорить про чуттєво-об'ємне мислення художниці, її унікальну манеру.

Як прекрасний колорист О. Якутович віртуозно використовує колір, не надаючи переваги якійсь одній гамі, а вибираючи її залежно від теми для повнішого розкриття сюжету казки. Проте кожна композиція завжди урівноважується невеликим кольоровим акцентом іншої кольорової гами. Наприклад, у казочці власного авторства «Маленька різдвяна зірочка» [5, с. 10], холодну кольорову гаму з перевагою синього кольору тла вибрано, щоб якнайточніше передати атмосферу холодного зимового дня. Але навіть тут теплі акценти ялинкових прикрас, що крізь хуртовину вирушили на пошуки найкращої різдвяної зірки, зберігають гармонійний піднесений настрій дитини.

З першої до останньої сторінки увагу читача утримують дуже динамічні композиції, без жодної статичної сцени. Вертикальні, дугоподібні, діагональні лінійні ритми, що вгадуються в рухах елементів пейзажу, предметів інтер'єру, деталей національного українського одягу, підпорядковані опануванню горизонтального формату книги. Цьому сприяють і ракурси головних героїв, їхні рухи, повороти голови. Ось, наприклад, у казці «Кривенька качечка» [6, с. 22] ми бачимо головну героїню, повернуту до нас у профіль, яка проводжає поглядом зграю качок, що відлітають у вирій, тим самим запрошуючи нас зробити те ж саме. А на іншій ілюстрації її кольорові стрічки ніби розвіває вітер, до того ж ці рухи разом із качиним ключем на задньому плані мають діагональну спрямованість. На нашу думку, ці композиційні рішення дуже вдалі (іл. 1).

Іл. 1. О. Якутович. Ілюстрація до казки «Кривенька качечка». Акварель, кольорові олівці. 1994. [6]

Іноді О. Якутович застосовує композиційний метод кадрування – відсікання частини предметів, тим самим акцентуючи увагу на головному. Наприклад, у казочці власного авторства

«Червоний клубочок» [7, с. 10] вона запрошує нас до будинку бабусі дівчинки Каті, яка приїхала до неї на канікули. Бабуся задрімала і впустила клубок ниток, який намагалася наздогнати Катя. Дорогою дівчинка знаходить різні речі: старі фотографії, загублену іграшку кролика та капелюх свого дідуся... Художниця змушена обрізати частину інтер'єру, зупиняючи увагу глядача на предметах, де відображається все бабусине життя: сімейні фотографії в рамочках, барокові статуєтки закоханих, підсвічник, дзеркало на стіні, окуляри й поштовий конверт, який старенька нетерпляче чекала. Можемо сказати, що композицію для вираження глибинної ідеї казки вибрано неймовірно точно (іл. 2).

Іл. 2. О. Якутович. Ілюстрація до казки «Червоний клубочок». Акварель, кольорові олівці. 1996. [7]

Досить граціозно художниця використовує тло, іноді забарвлюючи його, щоб точніше передати атмосферу казкового лісу чи домашнього затишку, а іноді залишаючи незайманим і підсилюючи увагу на самих ілюстраціях, що в такому разі мають доволі аплікативний вигляд. У казці «Я – кіт!» [8, с. 8], текст до якої написала сама О. Якутович, здається, вона зовсім забула про тло. Фігури людей рухаються вздовж аркуша, на якому немає позначення простору. Але зчитавши їхні погляди вниз, що проводжають kota Томбі, який проходить у протилежному напрямку, ми умовно визначаємо для себе лінію землі. Такий прийом розподілу кольорових мас надає ілюстраціям більше повітря, не відволікає уваги глядача від широкого спектру емоцій домашньої тваринки, що пізнає навколишній світ, тим самим виховуючи дитину приймати себе в будь-якому емоційному стані (іл. 3).

Іл. 3. О. Якутович. Ілюстрація до казки «Я – кіт!». Акварель, кольорові олівці. 2003. [8]

Особливу увагу О. Якутович приділила використанню шрифту й поєднанню його з ілюстративним рядом. Шрифт для заголовків майже всіх книжок серії вона вирішила взяти однаковий, художній, що виграшно підкреслює всю концепцію казок, а колір щоразу вибирала різний, залежно від кольорової гами книжечки. Другорядний шрифт завжди простий, округлої форми й чорного кольору для більшої контрастності. Передбачувано, що художниця завжди продумує місце для текстового блоку: в одних випадках це другорядні малюнки, в інших – кольорове тло, а в третій тексті виділяється чільне місце на незайманому білому аркуші. Текст і зображення гармонійно співіснують у книжковому просторі, текст читабельний і не забитий ілюстраціями. Дивлячись на це, можемо сказати, що утилітарну функцію книжкової продукції виконано повною мірою.

Співпраця з японським виданням припала на останні роки життя видатної художниці. Мисткиня померла в 2008 році після тривалої боротьби з раком. Смерть дружини стала величезним ударом для її чоловіка, художника С. Якутовича, після чого темпи його творчої діяльності значно сповільнилися.

Головні висновки та перспективи використання результатів дослідження. Книги, проілюстровані О. Якутович, свідчать про зрілість її творчого таланту, про розкриття її особистої неповторної манери, характеризують її як вдумливу та вибагливу до себе художницю, що має тонкий смак.

В оформленні серії казок для японського видавництва «Fukuinkan Shoten» художниця застосувала комплексний підхід, продумала найменші деталі. В цій роботі вона сповна продемонструвала майстерність художниці-графіка, прекрасну колористку, талановиту графічну дизайнерку й тонкого дитячого психолога. В деяких образах вгадується портретна схожість із самою мисткинею, що пропустила кожен рух персонажів через своє серце. Прості, але продумані сюжети композицій доведено до пластичного й художнього завершення, дивовижним чином розкривають глибинну ідею кожного окремого сюжету.

В оформленні серії дитячих книжок художниця застосувала експериментальні методи книжкового оформлення, такі як використання видовженого по ширині формату книги, відмова від білих полів аркуша, розташування малюнків на повен розворот сторінок, акцентування уваги глядача на головному через композиційний метод кадрування. На нашу думку, це було вдале рішення.

В українських народних казках цієї серії, і в казках свого авторства О. Якутович звертається до загальнолюдських цінностей. Тому й не дивно, що ця серія мала неймовірний успіх у Японії. Казки перевидавали безліч разів, вони виховали не одне покоління дітей, і ці книжки користуються попитом і сьогодні. А деякі з них зберігаються

в Токійському національному музеї мистецтв. Завдяки книжковим ілюстраціям О. Якутович про Україну, її культуру та побут дізналися далеко за межами нашої держави.

Ми вважаємо, що книжкове оформлення О. Якутович посідає важливе місце в історії української ілюстрації і потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Рапай К. М. Коло Якутовичів. Київ : Дух і Літера, 2021. 368 с.
2. Якутовичі: довільний конспект: життя і творчість родини Якутовичів. Коло. Актуальні видання і проекти / упоряд. Павло Гудімов. Київ : Артбук, 2018. 96 с.
3. Якутович С. Г. Незавершений проект : альбом / передм. М. В. Матіос. Київ : Грамота, 2008. 312 с.
4. Конячка з гривною кольору меду. Казки. Токіо : Fukuinkan Shoten, 2001. 37 с.
5. Якутович. О. Г. Маленька різдвяна зірочка. Токіо : Fukuinkan Shoten, 1999, 32 с.
6. Кривенька качечка. Казки. Токіо : Fukuinkan Shoten, 1994. 32 с.
7. Якутович. О. Г. Червоний клубочок. Токіо : Fukuinkan Shoten, 1996. 32 с.
8. Якутович. О. Г. Я – кіт!. Токіо : Fukuinkan Shoten, 2003. 32 с.

References

1. Rapay, K.M. (2021). Kolo Yakutovychiv [Circle of Yakutovych]. Dukh i Litera [in Ukrainian].
2. Hudimov, P. (Uporiad.). (2018). Yakutovychi: dovilnyi konspekt: Zhyttia i tvorchist rodyny Yakutovychiv. Kolo. Aktualni vydannia i proekty [Yakutovychi: an arbitrary synopsis. Life and work of the Yakutovych family. Circle. Actual editions and projects]. Artbuk [in Ukrainian].
3. Yakutovych, S.H. (2008). Nezavershenyi proekt [Unfinished project] (M. V. Matios, Peredm.) [Albom]. Hramota [in Ukrainian].
4. Koniachka z hryvoiu koloru medu [A horse with a honey-colored mane]. (2001). Kazky. Fukuinkan Shoten [in Japanese]. Yakutovych, O.H. (1996). Chervonyi klubochok [Red glomerulus]. Fukuinkan Shoten [in Japanese].
5. Yakutovych, O. H. (1999). Malenka rizdviana zirochka [A small Christmas star]. Fukuinkan Shoten [in Japanese].
6. Kryvenka kachechka [Crooked duck]. (1994). Kazky. Fukuinkan Shoten [in Japanese].
7. Yakutovych, O.H. (1996). Chervonyi klubochok [Red glomerulus]. Fukuinkan Shoten [in Japanese].
8. Yakutovych, O.H. (2003). Ya – kit! [I am a cat!]. Fukuinkan Shoten [in Japanese].

Подано до редакції 2.08.2024